

Түсті: 25.12.2025 Мақұлданды: 29.12.2025 Онлайн қолжетімді: 31.12.2025

MPНТИ 10.87.79

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2025-16-4-71-84>

Қазақстан Республикасы мен Еуропалық одақтағы контрафактілік тауарларға қатысты шекара шараларын құқықтық реттеу

Нуртай Мадина Нуртаевна

Заң ғылымдарының магистрі,

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті мемлекеттік және әкімшілік құқық кафедрасының аға оқытушысы,

Тараз, Қазақстан.

e-mail: madinur@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0881-145X>

Андатпа: Зерттеу зияткерлік меншік құқықтарын қорғаудың халықаралық стандарттары контекстінде Қазақстан Республикасында және Еуропалық Одақта контрафактілік тауарларға қарсы іс-қимылды құқықтық реттеуге арналған. Жұмыстың мақсаты – құқық иеленушілердің құқықтарын тауарлардың кедендік шекарадан өтуі кезінде қорғау механизмдерін кешенді талдау, сондай-ақ кедендік бақылау шараларын қолдануда ұлттық және наднационалдық тәсілдерді салыстыру. Зерттеудің теориялық негізін ТРИПС жөніндегі келісімі, ЕАЭО мен ҚР-дың кеден заңнамасы, ЕО-ның №608/2013 Регламенті, сонымен қатар сот тәжірибесі мен құзыретті органдардың құқықтық ұстанымдары құрайды. Зерттеу нәтижесінде ЕО моделі жоғары дәрежеде интеграцияланған және рәсімдерінің біріздендірілгендігімен сипатталатыны, ал Қазақстанда қорғаудың екі деңгейлі жүйесі – ұлттықтан жоғары (ЕАЭО шеңберінде) және ұлттық деңгейде қолданылатыны анықталды. Зерттеу қорытындысында рәсімдерді одан әрі цифрландырудың, ex officio тетігін күшейтудің және трансшекаралық ынтымақтастықты кеңейтудің өзектілігі негізделді. Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы кедендік реттеуді жетілдіруге, құқық қолдану тәжірибесін біріздендіруге және трансшекаралық сауда көлемінің өсу жағдайында зияткерлік меншік құқықтарын қорғау тиімділігін арттыруға ресурстық база ретінде қолдану мүмкіндігімен айқындалады.

Түйін сөздер: шекаралық шаралар, құқықтық реттеу, контрафактілік тауарлар, зияткерлік меншік, ДСҰ, ЕО, ЕАЭО.

Legal regulation of border measures in relation to counterfeit goods in the Republic of Kazakhstan and the European Union

Nurtay Madina

Master of law,

senior lecturer at the Department of State and administrative law of Taraz university named after M. Kh. Dulaty,
Taraz, Kazakhstan.
e-mail: madinur@mail.ru
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0881-145X>

Abstract: The study is devoted to the legal regulation of combating counterfeit goods in the Republic of Kazakhstan and the European Union in the context of international standards for the protection of intellectual property. The purpose of the research is to provide a comprehensive analysis of mechanisms for protecting the rights of rightholders when goods cross the customs border, as well as a comparative examination of national and supranational approaches to the application of customs control measures. The theoretical framework of the study is based on the TRIPS Agreement, the customs legislation of the EAEU and the Republic of Kazakhstan, EU Regulation No. 608/2013, as well as judicial practice and legal positions of competent authorities. The findings demonstrate that the legal model of the European Union is characterized by a high degree of integration and procedural uniformity, whereas the Republic of Kazakhstan applies a two-tier protection mechanism operating at both the supranational level (within the EAEU) and the national level. The conclusion substantiates the need for further digitalization of procedures, strengthening of the ex officio mechanism, and expansion of cross-border cooperation. The practical significance of the research lies in the possibility of using its results to improve the customs regulation system, unify law enforcement practice, and enhance the effectiveness of intellectual property rights protection in the context of growing cross-border trade.

Keywords: border measures, legal regulation, counterfeit goods, intellectual property, WTO, EU, EAEU.

Правовое регулирование пограничных мер в отношении контрафактных товаров в Республике Казахстан и Европейском союзе

Нуртай Мадина Нуртаевна

Магистр юридических наук,
старший преподаватель кафедры государственного и административного права Таразского университета им. М. Х. Дулати,
Тараз, Казахстан.
e-mail: madinur@mail.ru
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0881-145X>

Аннотация: Исследование посвящено правовому регулированию противодействия контрафактическим товарам в Республике Казахстан и Европейском Союзе в контексте международных стандартов охраны интеллектуальной собственности. Цель работы заключается в комплексном

анализе механизмов защиты прав правообладателей при пересечении товарами таможенной границы, а также в сравнительном исследовании национальных и наднациональных подходов к применению мер таможенного контроля. Теоретическую основу исследования составляют Соглашение по ТРИПС, таможенное законодательство ЕАЭС и РК, Регламент ЕС №608/2013, а также судебная практика и правовые позиции компетентных органов. В результате установлено, что правовая модель Европейского Союза характеризуется высокой степенью интеграции и унифицированностью процедур, тогда как в Республике Казахстан действует двухуровневый механизм защиты – на наднациональном уровне (в рамках ЕАЭО) и на национальном. В заключении обоснована необходимость дальнейшей цифровизации процедур, усиления механизма *ex officio* и расширения трансграничного сотрудничества. Практическая значимость исследования заключается в возможности использования его результатов для совершенствования системы таможенного регулирования, унификации правоприменительной практики и повышения эффективности защиты прав интеллектуальной собственности в условиях роста трансграничной торговли.

Ключевые слова: пограничные меры, правовое регулирование, контрафактные товары, интеллектуальная собственность, ВТО, ЕС, ЕАЭС.

Кіріспе.

Зияткерлік меншікті қорғау мәселесі соңғы уақытта заң шығарушылар, бизнес құрылымдары, құқық иеленушілер және, ақырында, тұтынушылар деңгейінде барған сайын өзекті әрі кеңінен талқыланатын тақырыпқа айналып отыр. Контрафактілік өнімдердің сатылымының артуы – бүкіл әлемдік қауымдастық үшін өзекті мәселе болып табылады және ол тек құқық иеленушілердің зияткерлік құқықтарының бұзылуына, түпнұсқа тауарларға сұраныстың төмендеуіне, кірістердің азаюына ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің инвестициялық тартымдылығын төмендетіп, экономикалық өсімге кедергі келтіретін жалпыұлттық қатерге айналып келеді. Контрафактілік тауарлар тұтынушылар үшін әрдайым қауіп төндіреді. Себебі жалған өнімдерді өндіру кезінде стандарттар, нормалар мен қауіпсіздік техникасы талаптары сирек сақталады, бұл өз кезегінде адам денсаулығы мен өміріне зиян келтіруі мүмкін. Контрафактілік тауарларды анықтау және олардың елдің ішкі нарығына енуін болдырмау – кеден органдарының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады (Алиев, 2016). Олардың тиімділігі контрафактілік өнімді нарыққа түспей тұрып анықтауға және тәркілеуге бағытталған қатаң кедендік рәсімдердің сақталуына тікелей байланысты. Контрафактілік өнімдерді анықтаудың заманауи әдістерін енгізу арқылы кеден қызметкерлері заңды тауарлар мен жалған өнімдерді ажырата алады, осылайша тұтынушыларды да, бренд беделін де қорғайды. Контрафактілік өнімдерге қарсы іс-қимыл саясаты тек жекелеген мемлекеттердің күш-жігерімен ғана емес, сонымен қатар халықаралық қауымдастықтың және интеграциялық бірлестіктердің бірлескен шаралары негізінде қалыптасып, жүзеге асырылады. Бұл бағытта контрафактілік

өнімдермен күресудің елеулі тәжірибесін жинақтап, қолданылып жүрген шараларды үнемі жетілдіріп келе жатқан мысалдардың бірі – Еуропалық Одақ болып табылады (Шугуров, 2021).

Осылайша, бұл зерттеудің мақсаты – контрафактілік тауарлардың транзит кезінде таралуына қарсы күресте қолданылатын маңызды құқық қолдану тетігі ретінде шекаралық бақылаудың рөлін зерттеу болып табылады. Осы мақсатта негізгі назар жалған өнім өндірушілер мен таратушылар қолданатын тәсілдерді талдауға және кеден органдары тап болатын өзекті мәселелерді айқындауға аударылады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысы контрафактілік тауарларға қатысты шекара шараларын реттеуді кешенді түрде зерделеуге бағытталған. Бұл үшін салыстырмалы-құқықтық, жүйелі және құрылымдық тәсілдер негізінде жүргізілді. Сондай-ақ, контрафактілік тауарлармен күрес және зияткерлік меншік құқықтарын кедендік қорғау саласындағы құқықтық реттеу мәселелерін талдауда келесі материалдар кешені пайдаланылған: ТРИПС жөніндегі келісім, ЕО-ның № 608/2013 Регламенті, ЕАЭО туралы шарт секілді халықаралық құқықтық құжаттар.

Нәтижелер мен талқылау

Контрафактілік өнімді тарату проблемасы Қазақстан Республикасының экономикасына елеулі зиян келтіреді, адал өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігіне нұқсан келтіреді және тұтынушылардың мүдделеріне қауіп төндіреді. Мүше мемлекеттер арасындағы кедендік шекаралар жойылған Еуразиялық экономикалық одақ жағдайында Зияткерлік меншік құқықтарын қорғау Одақтың сыртқы шекарасына ауысты. ҚР кеден органдары мемлекеттік кірістер жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде контрафактіні әкелудің алдын алуда шешуші рөл атқарады.

Қазақстан Республикасының «Кедендік реттеу туралы» кодексінің 12-бабының 2-тармағының 7-тармақшасына сәйкес, зияткерлік меншік объектілеріне құқықтарды қорғауды қамтамасыз ету функциялары Қазақстан Республикасының кеден органдарына жүктелген. Осы өкілеттіктер аясында кеден органы Қазақстан Республикасының зияткерлік меншік объектілерінің кедендік тізілімін жүргізеді. Аталған тізілім зияткерлік меншік иелерінің өтінімдері негізінде және Кодекспен белгіленген тәртіпке сәйкес қалыптастырылады (461-бап). Егер кеден органы Қазақстан Республикасының зияткерлік меншік объектілерінің кедендік тізілімін енгізілген зияткерлік меншік объектісіне құқық иеленушінің құқықтарын бұзу белгілерін анықтаса, мұндай тауарлардың шығарылуын 10 жұмыс күніне дейін тоқтата тұрады (198-баптың 1-тармағы). Сонымен қатар, кеден органы тауарлардың шығарылуын тоқтату туралы шешім қабылданған күннен кейінгі бір жұмыс күнінен кешіктірмей, бұл шешім туралы декларант пен құқық иеленушіні, сондай-ақ тоқтата тұрудың себептері мен мерзімдері жөнінде хабардар етуге міндетті (198-баптың 5-

тармағы). Осылайша, зияткерлік меншік иеленушісі Қазақстан Республикасының аумағына контрафактілік тауарлардың әкелінуін уақтылы алдын алу және өз құқықтарын қорғау мүмкіндігіне ие болады (ҚР «Кедендік реттеу туралы» кодексі, 2017).

Тауарларды шығаруды тоқтата тұру мерзімі, сондай-ақ, ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің зияткерлік меншік объектілерінің бірыңғай кедендік тізіліміне енгізілген зияткерлік меншік объектілеріне құқық иеленушілердің құқықтарын бұзу белгілері анықталған жағдайда, кеден органдарының бастамасымен жүзеге асырылуы мүмкін. Аталған тізілім Еуразиялық экономикалық комиссия тарапынан ЕАЭО-ға мүше әрбір мемлекет аумағында қорғалатын зияткерлік меншік объектілерінің құқық иеленушілерінің өтінімдері негізінде жүргізіледі.

Кеден органы шығаруды тоқтата тұру туралы шешім қабылдаған жағдайда, декларант пен құқық иеленушіге кеден органының рұқсатымен тауарлардың зерттелуіне арналған сынамалар мен (немесе) үлгілерді іріктеуге, сондай-ақ мұндай тауарларды қарауға, фотосуретке түсіруге немесе өзге тәсілдермен тіркеуге құқық беріледі (198-баптың 14-тармағы).

Осылайша, ЕАЭО шеңберіндегі бірыңғай кедендік тізілім жүйесі зияткерлік меншік құқықтарын бұзу тәуекелдерін анықтау және олардың бұзылуының жолын кесу мақсатында кеден органдарына уақтылы әрекет етуге мүмкіндік береді.

Кеден кодексінің 198-бабының 2-тармағына сәйкес, егер құқық иеленуші өз құқықтарын қорғау мақсатында Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес сотқа жүтінген жағдайда, тауарларды шығаруды тоқтата тұру мерзімі құқық иеленушінің өтініші бойынша кеден органы арқылы ұзартылуы мүмкін, бірақ 10 жұмыс күнінен аспауы тиіс.

Сонымен қатар, егер кеден органына тауарлардың тәркіленуін, оларға тыйым салынуын немесе олардың конфискацияланғанын растайтын құжаттар, не болмаса зияткерлік меншік объектісіне құқықтарды бұзу туралы талап қою бойынша азаматтық істі қозғау жөнінде судьяның ұйғарымы ұсынылған жағдайда, зияткерлік меншік объектілерін қамтитын тауарларды шығаруды тоқтата тұру мерзімі, сондай-ақ осындай тауарларды уақытша сақтау мерзімі құқық иеленушінің талабы бойынша сот шешімі заңды күшіне енгенге дейін ұзартылуы мүмкін (198-баптың 6-тармағы).

ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің Бірыңғай кедендік тізіліміне және Қазақстан Республикасының зияткерлік меншік объектілерінің ұлттық кедендік тізілімін енгізілуі мүмкін зияткерлік меншік объектілеріне авторлық және сабақтас құқық объектілері, тауар таңбалары, қызмет көрсету белгілері және тауарлардың шыққан жерінің атаулары жатады (459-баптың 3-тармағы, 461-баптың 1-тармағы).

Қорғау мерзімі ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің Бірыңғай тізіліміне немесе Қазақстан Республикасының тізіліміне зияткерлік меншік объектісін енгізу кезінде кеден органдары тарапынан құқық иеленушінің өтінішінде көрсетілген мерзімді, сондай-ақ өтінішке қоса берілген құжаттардың қолданылу мерзімін

ескере отырып белгіленеді, бірақ ол екі жылдан аспауы тиіс (464-баптың 1-тармағы). Аталған мерзім құқық иеленушінің өтініші бойынша шексіз рет ұзартылуы мүмкін, бірақ әр жолы екі жылдан аспауы тиіс. Сонымен қатар, кеден органдары ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің Бірыңғай тізіліміне немесе Қазақстан Республикасының тізіліміне енгізілмеген зияткерлік меншік объектілеріне қатысты тауарларды шығаруды тоқтата тұруға құқылы, бұл әрекет *ex officio* (латынша — «лауазымдық құқығы негізінде») қағидатына сүйеніп жүзеге асырылады (199-бап) (ҚР «Кедендік реттеу туралы» кодексі, 2017).

Контрафактілік тауарларға қатысты шекаралық шараларды құқықтық реттеу жүйесі Қазақстан Республикасында ЕАЭО-ның ұлттықтан жоғары құқықтық базасына интеграцияланған, сонымен қатар ұлттық қорғау тетіктерін сақтай отырып қызмет етеді. «Кедендік реттеу туралы» ҚР кодексі тауарлардың шығарылуын тоқтата тұрудың нақты рәсімдерін белгілей отырып, құқық иеленушілер мен сыртқы экономикалық қызметке қатысушылардың мүдделері арасындағы теңгерімді қамтамасыз етеді.

Контрафакт мәселесі ЕО экономикасына, тұтынушылардың қауіпсіздігіне және инновациялық дамуға үлкен қауіп төндіреді. ЕО кеден органдары контрафактілік өнімнің бірыңғай нарыққа енуіне жол бермеуде шешуші рөл атқарады. Осы мақсатта зияткерлік меншік құқығын бұзатын тауарларға қатысты шекаралық шараларды қолдануды реттейтін ЕО-ның нормативтік-құқықтық базасын талдау және осы тетіктердің тиімділігін бағалау болып табылады.

ЕО-дағы құқықтық реттеу мүше мемлекеттерді құқық иелеріне кеден органдарына болжамды контрафактілік тауарларды шығаруды тоқтата тұру туралы өтініш жасауға мүмкіндік беруге міндеттейтін ТРИПС жөніндегі келісімінің ережелеріне негізделген (TRIPS, 1994). Еуропалық Одақтағы алғашқы маңызды бастама ЕО-ның № 1383/2003 Регламенті болды, ол бұрынғы заңнаманы алмастырды. Бұл құжат зияткерлік меншік құқықтарын кедендік қорғау саласындағы бірыңғай қағидалар мен рәсімдерді белгілегенімен, уақыт өте келе оны жаңарту қажеттілігі туындады. Қазіргі уақытта негізгі қолданыстағы құқықтық акт болып табылатын — Еуропалық Парламент пен Кеңестің 2013 жылғы 12 маусымдағы № 608/2013 Регламенті «Кеден органдары тарапынан зияткерлік меншік құқықтарын қорғау туралы». Бұл Регламент ЕО-ның №1383/2003 Регламентін алмастырды және ЕО аумағында зияткерлік меншік құқықтарын қорғаудың бірыңғай және тиімді тетігін бекітті (Regulation, 2013).

ЕО-ның №608/2013 Регламенті зияткерлік меншік объектілерінің шекарада қорғалатын түрлерінің тізбесін кеңейтті. Атап айтқанда, ол тауардың шыққан жерінің атауларын, географиялық көрсеткіштерді, патенттер мен өсімдік сорттарын (ұлттық заңнама талаптарын сақтаған жағдайда) қорғауға енгізді. Регламент аясында жаңа тетік енгізілді — ұсталынған тауарларды жоюдың жеңілдетілген рәсімі, егер құқық иеленуші мен декларант (не тауар иесі) олардың жойылуына келіссе, қолдануға болады. Бұл тетік контрафактілік өнімдерге қарсы күрес процесін айтарлықтай жеделдетеді. Сонымен қатар, Регламент

пошта немесе курьерлік қызметтер арқылы жөнелтілетін ұсақ партиялы тауарларға арналған арнайы ережелерді көздейді, бұл электрондық сауданың қарқынды дамуы жағдайында ерекше өзекті болып табылады (Regulation, 2013). Кеден органдарының іс-қимылының негізі — құқық иеленушінің тиісті ЕО мүше мемлекеттің уәкілетті кеден органына шаралар қабылдау туралы өтініш (AFA) беруі болып табылады. Құқық иеленуші бір мүше мемлекетке өтініш беріп, оң шешім алған жағдайда ол басқа барлық ЕО мемлекеттеріне таратылады, бұл сыртқы шекараларда бақылаудың бірізділігі мен тиімділігін қамтамасыз етеді. Шара қолдану туралы шешімнің қолданылу мерзімі — бір жыл, әрі оны ұзарту мүмкіндігі қарастырылған (Drexl, 2012). Зияткерлік меншік құқықтарын бұзу белгілері анықталған жағдайда кеден органдары тауарлардың шығарылуын тоқтата алады. Бұл ретте, кеден органдары құқық иеленуші мен декларантты (не тауар иесін) дереу хабардар етуге міндетті. Құқық иеленуші құқық бұзушылықты дәлелдейтін айғақтарды ұсынуы тиіс. Егер бұзу фактісі расталып, тараптар келісім білдірсе, тауарлар жойылады. Ал егер келісімге қол жеткізілмесе, құқық иеленуші ұлттық сотқа жүгініп, сот тәртібімен іс қозғауы тиіс (Stamatoudi, 2015).

ЕО-ның № 608/2013 Регламенті кеден органдарына өз бастамасымен (*ex officio*) әрекет етуге, яғни қолданыстағы құқық иесінің өтініші (AFA) болмаса да, зияткерлік меншік құқықтарының бұзылуына күдік болған жағдайда тауарлардың шығарылуын тоқтата тұруға мүмкіндік береді. Құқық қолдану тәжірибесінде ұзақ уақыт бойы негізгі мәселе — ЕО нарығына шығарылуы көзделмеген транзиттік тауарларды ұстау мүмкіндігі болып келді.

ЕО Сотының сот тәжірибесі бұл мәселеге айтарлықтай айқындық енгізді: Philips/Nokia ісі (2011 жылы орын алған жағдай) — Сот кедендік рәсімдерге (мысалы, транзитке) жатқызылған контрафактілік тауарлар кеден рәсімінен тыс айналымға шығарылу және ЕО ішкі нарығына түсу қаупі болған жағдайда ұсталып қалуы мүмкін деп шешім қабылдады. Бұл шешім кеден органдарының транзитке қатысты өкілеттіктерін нығайтты. Huawei/ZTE ісі (2018 жылы орын алған жағдай) — Сот ықтимал құқық бұзушылықтарды бағалау тәсілдерін нақтылай түсті, әсіресе патенттер контекстінде, және ЕО нарығына тауарлардың түсу қаупіне қатысты дәлелдердің негізді болуы қажеттігін ерекше атап өтті (Abbott, 2013).

Зияткерлік меншік құқықтарын бұзуға қарсы күреске арналған ЕО-ның стратегиялық құжаттарында, мысалы, 2014 жылғы ЕО-ның зияткерлік меншік құқықтарын бұзуға қарсы іс-қимыл жөніндегі іс-қимыл жоспарында, үшінші елдерден (Қытай және Оңтүстік-Шығыс Азия елдері) келетін контрафактілік өнімдерге қарсы күреске ерекше назар аударылады. Сонымен қатар, еуропалық компаниялар мен құқық иелері өз кезегінде зияткерлік меншік құқықтарының бұзылуының құрбанына айналуға, әсіресе дамушы мемлекеттерде көрініс табады. Қосылған құн тізбектерінің жаһандануы жағдайында шетелдік юрисдикциялардағы зияткерлік меншік құқықтарын тиісті деңгейде қорғаудың болмауы ЕО мен үшінші елдер және олардың бірлестіктері арасындағы

халықаралық сауда-экономикалық, инвестициялық және ғылыми-технологиялық ынтымақтастыққа кері әсерін тигізеді (Шугуров, 2021:22).

ЕО-ның № 608/2013 Регламентіне негізделген шекаралық шаралар жүйесі контрафактілік өнімдермен күрестегі әлемдегі ең дамыған және тиімді тетіктердің бірі болып табылады. Бұл жүйе ұлттық рәсімдерді үйлестіреді, құқық иелері мен кеден органдарының өзара іс-қимыл үдерісін жеңілдетеді және онлайн-сауданың, сондай-ақ транзиттің өсуі сияқты жаңа сын-қатерлерге жедел әрекет етеді. Алайда, трансшекаралық контрафактілік саудамен күрестің тиімділігін сақтау үшін цифрлық бақылау мен халықаралық ынтымақтастық салаларындағы үдерістерді үздіксіз жетілдіру басым бағыт болып қала береді.

ҚР мен ЕО Контрафактілік тауарларға қатысты шекаралық шараларды құқықтық реттеу жалпы халықаралық тамырларға ие, бірақ интеграциялық бірлестіктердің ерекшеліктеріне байланысты құрылымы, біріздендіру дәрежесі және кейбір рәсімдік бөлшектері бойынша ерекшеленеді.

Екі жүйе де ТРИПС жөніндегі келісімнің талаптарына, атап айтқанда, құқық иесінің қорғау үшін жүгіну мүмкіндігіне (ЕО-дағы Application for Action рәсімі және ҚР-дағы зияткерлік меншік объектілерінің кедендік тізіліміне енгізу туралы өтініш) негізделеді. ЕО-да да, ҚР-да да контрафактілік белгілері анықталған кезде кеден органдарының тауарларды шығаруды тоқтата тұруы негізгі тетік болып табылады. Тауарларды шығаруды тоқтата тұрудың стандартты мерзімі (ұзарту мүмкіндігімен 10 жұмыс күні) біріздендірілген және халықаралық стандарттарға сәйкес келеді. Екі юрисдикция да кеден органдарына өз бастамасымен әрекет ету құқығын береді, бұл тіркелмеген контрафактіні ұстап қалу үшін өте маңызды.

ЕО - дағы реттеу құрылымы ұлттан тыс бірігудің жоғары деңгейімен сипатталады. ЕО-ның 608/2013 Регламенті тікелей қолданылатын құқықтық акт болып табылады, бұл барлық 27 мүше мемлекеттерде рәсімдердің біркелкілігін қамтамасыз етеді. ҚР-да реттеу екі деңгейлі сипатқа ие. ЕАЭО Кеден кодексі жалпы үйлестіруді қамтамасыз етсе, ҚР «Кедендік реттеу туралы» кодексі мен ұлттық зияткерлік меншік объектілерінің кедендік тізілімі Қазақстанға тән ерекшеліктерді ескеруге және мемлекеттердің зияткерлік меншік объектілерінің бірыңғай кедендік тізіліміне енгізілмеген объектілерді қорғауға мүмкіндік береді.

ЕО-да кедендік тізілімге қатысты орталықтандырылған дерекқор түріндегі бірыңғай «ЕО кедендік тізілімі» формалды түрде жоқ. Оның орнына, бір мүше мемлекет берген әрекет етуге рұқсат (АФА) бүкіл Одақ аумағында қолданылуы мүмкін.

Ал ҚР-да және ЕАЭО шеңберінде ЕАЭО-ның мемлекеттердің зияткерлік меншік объектілерінің бірыңғай кедендік тізілімі бар және оны Еуразиялық экономикалық комиссия жүргізеді. Бұл құқық иелерінің мүдделерін орталықтандырылған түрде қорғауды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, ҚР ұлттық зияткерлік меншік объектілерінің кедендік тізілімінің сақталуы тек ұлттық нарық үшін маңызды құқықтарды қорғауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, ЕО-да кедендік шаралар тауар белгілерін, авторлық құқықты, өнеркәсіптік үлгілерді, патенттерді, жартылай өткізгіш бұйымдардың топографиясын, селекционерлердің куәліктерін және географиялық көрсеткіштерді қоса алғанда, құқықтардың кең ауқымын қорғауға қолданылады (Czermińska, 2024). Бұдан бөлек, онлайн-сауда үшін өзекті болып табылатын пошта және курьерлік жөнелтілімдерге арналған жеңілдетілген тетік көзделген. Бұл тетік тауарлар легінің аса үлкен көлемі жағдайында тиімдірек жұмыс істеуге мүмкіндік береді (III тарау) (Regulation, 2013).

Қазақстан мен Еуропалық Одақтағы шекаралық шараларды реттеу жүйелері контрафактілік өнімдермен күрес жөніндегі халықаралық міндеттемелерді тиімді іске асырады. ЕО жүйесі неғұрлым біріздендірілген сипатқа ие және Регламенттің тікелей қолданылуына әрі ұлттықтан жоғары соттың белсенді рөліне сүйенеді. Ал Қазақстандағы жүйе, ЕАЭО-ның құрамдас бөлігі бола отырып, ұлттықтан жоғары үйлестіруді (ЕАЭО Кеден кодексі мен Бірыңғай тізілім арқылы) және икемді ұлттық тетіктерді (Ұлттық тізілім және ex officio қағидаты бойынша кең өкілеттіктер) үйлестіреді. Бұл тәсіл Одақтың сыртқы шекарасында да, ел ішінде де зияткерлік меншік құқықтарын тиімді қорғауға мүмкіндік береді.

Тауар таңбаларын қорғау саласындағы халықаралық ынтымақтастық контрафактілік өнімдермен тиімді күрестің негізін қалайды. Алайда кеден органдары бұл шараларды іске асыру барысында бірқатар елеулі қиындықтарға тап болуда. Бұл қиындықтар түрлі нысанда көрініс тауып, құқық қолдану саласында тосқауылдар туғызады және контрафактілік өнімдермен күресті қиындатады.

Біріншіден, технологиялардың дамуына байланысты контрафактілік өнімдердің сапасы артып, олардың түпнұсқадан визуалды түрде айырмашылығын анықтау тіпті мамандар үшін де күрделі бола бастады (Берлова & Чадова, 2018). Кеден органдарына тауар ағынын тоқтатпай, жалған өнімдерді жедел анықтау үшін арнайы білім мен техникалық құралдар қажет.

Екіншіден, техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі (зертханалар, сканерлер, автоматтандырылған талдау жүйелері) және сараптама мен тексеру жүргізуге арналған зияткерлік меншік саласындағы білікті кадрлардың (мамандардың) тапшылығы байқалады (Kazbekova et al., 2025).

Үшіншіден, зияткерлік меншік объектілерін қамтитын тауарларға кедендік бақылау, негізінен, кедендік тізілімге енгізілген тауарларға ғана қолданылады. Алайда тізілімге енгізу — ерікті рәсім, сондықтан көптеген құқық иелері бұл мүмкіндікті пайдаланбайды, бұл өз кезегінде бақылаудың тиімділігін төмендетеді.

Технологиялық жетістіктер шекарада қолданылатын анықтау әдістерінде төңкеріс жасады, контрафактілік өнімдерді анықтау мүмкіндіктерін едәуір арттырды. Біріншіден, импорт көлемінің күрт өсуі, әсіресе электрондық коммерцияның өсуімен байланысты, кедендік ресурстарға үлкен қысым жасайды. Кеден органдары халықаралық почта жөнелтімдері мен экспресс-

жүктердің орасан зор санын өңдеуге мәжбүр, бұл әрбір жөнелтімді мұқият тексеруді іс жүзінде мүмкін емес етеді. Екіншіден, контрафактіні анықтаудың қиындығы: жалған өнімдер барған сайын жоғары сапалы және күрделі болып келеді, бұл тіпті тәжірибелі кеден қызметкерлері үшін түпнұсқадан визуалды айырмашылықты қиындатады (Commission, 2005). Тексеру технологиялары мен әдістерін (сканерлеу, мәліметтер базасы, ақпарат алмасу) үнемі жаңартып отыру қажет (Baldini et al., 2015). Үшіншіден, ЕО шегінде және одан тыс жерлерде күрделі транзиттік схемалар мен логистикалық хабтарды пайдалану, сондай-ақ алғашқы әкелінгеннен кейін ЕО бірыңғай нарығы шеңберінде тауарлардың еркін айналымын пайдалану бақылауды қиындатады.

ЕО-ның жалпы құқықтық базасына қарамастан, кедендік бақылау мен зияткерлік меншік құқығын қорғау шараларын жүзеге асыру мен қолдану 27 мүше мемлекетте әр түрлі болуы мүмкін, бұл контрабандистер үшін «әлсіз жақтарды» тудырады (Santos and Ribeiro, 2006). Контрафактілік өнімдерді өндірудің негізгі аймағы Азия, әсіресе Қытай болып табылады. Тиімді күрес қарқынды халықаралық ынтымақтастықты, ақпарат алмасуды және экспорттық және транзиттік бақылауды үшінші елдермен үйлестіруді талап етеді. Бизнес (құқық иелері) мен кеден органдары арасында неғұрлым тиімді ақпарат алмасу, сондай-ақ зияткерлік меншік объектілері үшін жалпыеуропалық электрондық ақпараттық жүйелерді әзірлеу және енгізу қажеттілігі бар (Customs Report, 2023).

Қорытынды

Әлемдік сауданың жаһандануының заманауи процестері контрафактілік тауарларға қатысты шекаралық шараларды құқықтық реттеудің өзектілігін күшейтеді, өйткені олардың заңсыз айналымы экономикаға, тұтынушылар мен құқық иелеріне айтарлықтай зиян келтіреді. Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ зияткерлік меншік объектілерін олардың құқықтық жүйелерінің ерекшелігін және интеграциялық даму деңгейін көрсететін кедендік-құқықтық қорғаудың өзіндік тәсілдерін әзірледі.

Екі юрисдикциядағы шекаралық шаралар зияткерлік меншік құқықтарын бұзды деп күдіктелген тауарларды шығаруды тоқтата тұру тетіктері арқылы контрафактілік тауарлардың әкелінуін, әкетілуін және айналысын болғызбауға бағытталған. Қазақстан Республикасында негізгі реттеу ЕАЭО Кеден кодексінде, сондай-ақ «тауар белгілері, қызмет көрсету белгілері және тауарлар шығарылған жерлердің атаулары туралы» ҚР Заңы сияқты ұлттық нормативтік актілерде бекітілген. Еуропалық Одақта құқықтық негіз барлық мүше мемлекеттер үшін бірыңғай рәсімдерді белгілейтін және орталықтандырылған деректер базасы мен ақпараттық жүйелер арқылы кеден органдарының тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз ететін ЕО-ның № 608/2013 Регламенті болып табылады.

Салыстырмалы талдау барысында ЕО кедендік тетігінің бірқатар артықшылықтары бар екенін көрсетеді: Біріншіден, одақ деңгейінде құқықтық реттеуді үйлестірудің жоғары дәрежесі; Екіншіден, құқық иелері мен кеден органдары арасында ақпарат алмасуды қамтамасыз ететін бірыңғай электрондық

платформаның болуы; Үшіншіден, Еуропалық комиссиямен және құқық қорғау құрылымдарымен дамыған үйлесім нәтижесі.

Қазақстандық жүйе ЕАЭО құқықтық өрісі шеңберінде дамудың оң серпінін көрсетеді. Оның артықшылығы зияткерлік меншік объектілерінің бірыңғай тізілімін қалыптастыру және Еуразиялық бақылау жүйесіне интеграциялау болып табылады, бұл рәсімдерді біріздендіруге және құқық иелерінің құқықтарын қорғаудың тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, кеден пункттерінің техникалық жарақтандырылуына, процестерді цифрландырудың жеткіліксіздігіне және сыртқы экономикалық қызметке қатысушылардың өз құқықтарын қорғау тетіктері туралы хабардарлығының төмендігіне байланысты проблемалар әлі күнге дейін сақталып келеді.

Қазақстан Республикасында контрафактілік өнімдерді кедендік бақылауды жетілдіру перспективалары қазіргі заманғы цифрлық құралдарды енгізумен, тәуекелге бағдарланған тәсілді дамытумен, халықаралық ынтымақтастықты нығайтумен және еуропалық тәжірибені, әсіресе ақпарат алмасу және талдамалық бақылау саласында қабылдаумен байланысты болып табылады. Еуропалық Одақ үшін, керісінше, қолданыстағы тетіктерді электрондық коммерция мен трансшекаралық онлайн-сауданың сын-қатерлеріне бейімдеу өзекті міндет болып қала береді. Жалпы алғанда, контрафактілік тауарларға қатысты шекаралық шараларды реттеу жүйесі Қазақстан мен Еуропалық Одақта ортақ мақсаттарды көздейді — зияткерлік меншік құқықтарын тиісті деңгейде қорғауды қамтамасыз ету және тауарлардың заңсыз айналымының алдын алу болып табылады. Сонымен бірге, еуропалық үлгі неғұрлым жоғары институционалдық үйлестіру деңгейімен және технологиялық дайындықпен, ал қазақстандық жүйе — ЕАЭО аясындағы институционалдық қалыптасу және интеграция кезеңімен сипатталады. Қазақстан Республикасында зияткерлік меншік құқықтарын кедендік қорғау жөніндегі ұлттық тетіктің тиімді дамуы үшін заңнаманы одан әрі үйлестіру, рәсімдерді цифрландыру және халықаралық ынтымақтастықты нығайту қажет. Бұл шаралар құқық иеленушілердің мүдделерін қорғау мен сауда еркіндігі арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Abbott, Frederick M. (January 19, 2013). Respect for Copyright Sovereignty in Transit: The European Court of Justice Decision in the Joined Philips/Nokia Cases FSU College of Law, Law, Business & Economics Paper, FSU College of Law, Public Law Research Paper, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2246063>
2. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement), 1994.
3. Baldini G., Nai Fovino I., Satta R., Tsois A., Checchi E. (2006). Survey of techniques for the fight against counterfeit goods and Intellectual Property Rights infringement; EUR 27688 EN; doi:10.2788/97231

4. Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on a customs response to latest trends in counterfeiting and piracy (2005).

5. Czermińska, M. (2020). Protection of intellectual property rights in the European Union: The role of customs authorities on the example of Poland. *International Entrepreneurship Review*, 6(2), 37-54. <https://doi.org/10.15678/IER.2020.0602.03>

6. Drexler, J. (2012). The Scope of EU Customs Measures against Counterfeits in Transit: The Case Law of the ECJ and the Need for Legislative Reform. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, vol. 7, no. 12, pp. 838–844.

7. Kazbekova S., Zeinelgabdin A., Yessenova G., Amalbekova G. (2025). Current problems in the activities of post-clearance control departments in Kazakhstan. *Bulletin of the Khalel Dosmukhamedov Atyrau University*, 77(2), 288-299. (In Russ.) <https://doi.org/10.47649/vau.25.v77.i2.25>

8. Regulation (EU) No. 608/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No. 1383/2003

9. Santos, J. F., & Ribeiro, J. C. (2007). International Counterfeiting in the European Union: A Host Country Approach. *Journal of Euromarketing*, 16(1–2), 165–176.

10. Stamatoudi, I. (2015). EU Border Enforcement Measures on Intellectual Property Rights: A Critical Look at Regulation 608/2013. *European Intellectual Property Review*, vol. 37, no. 5, pp. 290–303.

11. The Economic Impact of Counterfeit Goods in the EU (and Why Brand Protection Saves More than Just Revenue) (2021). <https://www.marqvision.com/blog/impact-of-counterfeit-goods-eu>

12. Union Customs Code (UCC) Annual Progress Report 2023. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/out-now-union-customs-code-annual-progress-report-2023-2024-09-23_en

13. Алиев С.Б. (2015). Правовые основы регулирования интеллектуальной собственности в Евразийском экономическом союзе. *Практика интеграции ЕЭИ*, 3 (28), 65-75.

14. Берлова Н.В., Чадова Т.В. (2018). Идентификация контрафактных товаров при таможенном контроле // *Таможенная политика России на Дальнем Востоке*, 2(83), 7–58.

15. «Еуразиялық экономикалық одақ туралы шарт» (Астана қ., 2014 жылғы 29 мамырда) (2024.07.06. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31578300#activate_doc=2

16. «Қазақстан Республикасындағы кедендік реттеу туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі 2017 жылғы 26 желтоқсандағы № 123-VI ҚРЗ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000123>

17. Петрова М.А., Паулов П.А. (2021). Проблемы выявления контрафактной продукции таможенными органами РФ. *Международный научный журнал «Вестник Науки»*, 2 (35). Т.3.

18. Шугуров М.В. (2021). Правовая политика Европейского союза в сфере противодействия контрафакту в условиях Единого цифрового рынка. *Международное право*, 4.

References

1. Abbott, Frederick M. (January 19, 2013). Respect for Copyright Sovereignty in Transit: The European Court of Justice Decision in the Joined Philips/Nokia Cases FSU College of Law, Law, Business & Economics Paper, FSU College of Law, Public Law Research Paper, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2246063>

2. *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement)*, 1994.

3. Baldini G., Nai Fovino I., Satta R., Tsois A., Checchi E. (2006). Survey of techniques for the fight against counterfeit goods and Intellectual Property Rights infringement; EUR 27688 EN; doi:10.2788/97231

4. Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on a customs response to latest trends in counterfeiting and piracy (2005).

5. Czermińska, M. (2020). Protection of intellectual property rights in the European Union: The role of customs authorities on the example of Poland. *International Entrepreneurship Review*, 6(2), 37-54. <https://doi.org/10.15678/IER.2020.0602.03>

6. Drexl, J. (2012). The Scope of EU Customs Measures against Counterfeits in Transit: The Case Law of the ECJ and the Need for Legislative Reform. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, vol. 7, no. 12, pp. 838–844.

7. Kazbekova S., Zeinelgabdin A., Yessenova G., Amalbekova G. (2025). Current problems in the activities of post-clearance control departments in Kazakhstan. *Bulletin of the Khalel Dosmukhamedov Atyrau University*, 77(2), 288-299. (In Russ.) <https://doi.org/10.47649/vau.25.v77.i2.25>

8. Regulation (EU) No. 608/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No. 1383/2003

9. Santos, J. F., & Ribeiro, J. C. (2007). International Counterfeiting in the European Union: A Host Country Approach. *Journal of Euromarketing*, 16(1–2), 165–176.

10. Stamatoudi, I. (2015). EU Border Enforcement Measures on Intellectual Property Rights: A Critical Look at Regulation 608/2013. *European Intellectual Property Review*, vol. 37, no. 5, pp. 290–303.

11. The Economic Impact of Counterfeit Goods in the EU (and Why Brand Protection Saves More than Just Revenue) (2021). <https://www.marqvision.com/blog/impact-of-counterfeit-goods-eu>

12. Union Customs Code (UCC) Annual Progress Report 2023. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/out-now-union-customs-code-annual-progress-report-2023-2024-09-23_en
13. Aliev S.B. (2015). Pravovye osnovy regulirovaniya intellektual'noj sobstvennosti v Evrazijskom jekonomicheskom sojuze. Praktika integracii EJeI, 3 (28), 65-75.
14. Berlova N.V., Chadova T.V. (2018). Identifikacija kontrafaktnyh tovarov pri tamozhennom kontrole // Tamozhennaja politika Rossii na Dal'nem Vostoke, 2(83), 7–58.
15. Eýraziyalyq ekonomıkalyq odaq turaly shart (Astana q., 2014 jylgy 29 mamyrda) (2024.07.06. berilgen ózgerister men tolyqtyrularymen). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31578300#activate_doc=2
16. "Qazaqstan Respublikasyndaǵy kedenlik retteý turaly" Qazaqstan Respublikasynyń Kodeksi 2017 jylgy 26 jeltosqandaǵy № 123-VI QRZ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000123>
17. Petrova M.A., Paulov P.A. (2021). Problemy vyjavleniya kontrafaktnoj produkcii tamozhennymi organami RF. Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal «Vestnik Nauki», 2 (35). T. 3.
18. Shugurov M.V. (2021). Pravovaja politika Evropejskogo sojuza v sfere protivodejstvija kontrafaktu v uslovijah Edinogo cifrovogo rynka. Mezhdunarodnoe pravo, 4.